

СТАНОВИЩЕ

от д-р **Стилиян Иванов Стойчев** – доцент
в **Софийския университет „Св. Климент Охридски“**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „**доктор**“

по: област на висше образование *2. Хуманитарни науки*

професионално направление *2.1 Филология*

докторска програма *Съвременен български език*

Автор: *Васил Николов Стаменов*

Тема: *„Значението свидетелственост в съвременния български език“*

Научен ръководител: *доц. д-р Красимира Ангелова Чакърова – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-680 от 25.03.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *„Значението свидетелственост в съвременния български език“* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование *2. Хуманитарни науки*, професионално направление *2.1 Филология*, докторска програма *Съвременен български език*. Автор на дисертационния труд е **Васил Николов Стаменов** – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Български език“ с научен ръководител доц. д-р **Красимира Ангелова Чакърова** от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от **Васил Николов Стаменов** комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;

- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет.

Докторантът е приложил 5 броя публикации по темата на дисертационния труд.

Васил Николов Стаменов е роден на 11.12.1995 г. в гр. Асеновград. През периода 2002 – 2014 г. той се обучава в СОУ „Св. св. Кирил и Методий” в родния си град. През периода 2014 – 2018 г. Васил Стаменов се обучава в специалността „Българска филология” в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, която завършва като бакалавър с квалификация филолог и учител по български език и литература, а през периода 2018 – 2019 г. – в специалността „Актуална българистика” на същия университет, която завършва като магистър филолог. От 01.03.2020 до 01.03.2023 г. той е докторант по съвременен български език (Морфология) също в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. През периода 2020 – 2021 г. Васил Стаменов работи като учител по български език и литература в Академия „21 век” в гр. Пловдив, през периода 2021 – 2023 г. той е хоноруван преподавател по български език като чужд в Департамента за езикова и специализирана подготовка на чуждестранни студенти към Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, а от 01.09.2023 г. е асистент по съвременен български език в гр. Кърджали във Филиала „Любен Каравелов” на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. Васил Стаменов е участвал с доклади в 3 научни конференции, от които 2 са национални и 1 международна, и има 5 научни публикации по темата на дисертационния труд. В качеството му на млад учен са му присъдени 3 награди (2 първи и 1 втора) за участие в различни научни форуми за студенти и докторанти. От 2019 г. Васил Стаменов членува в Лингвистичен клуб „Професор Борис Симеонов”.

2. Актуалност на тематиката

Избраната от докторанта Васил Стаменов тема за значението *свидетелственост* в съвременния български език е изключително актуална, но същевременно недостатъчно и незадоволително разработена (в някои свои аспекти дори и изобщо неразработена) в българското езикознание. С оглед на това определено смятам, че тя е напълно дисертабилна.

3. Познаване на проблема

Докторантът Васил Стаменов отлично познава българистичната, славистичната и западноезичната лингвистична литература, при това не само по темата на дисертационния труд. Дисертационният му труд показва добре аргументирано критично отношение към основните концепции за езиковото отразяване на източника на информация и за категорията **евиденциалност** в лингвистичната литература, към проучванията върху **свидетелствеността** – както синхронни, така и диахронни – в българското езикознание от Възраждането до наши дни.

4. Методика на изследването

За прецизното изпълнение на поставените задачи и успешното постигане на поставените цели несъмнено способства приложената от докторанта методика, включваща методите на

ексцерпиране на емпиричен материал, метода на наблюдението, опозиционния метод, методите на анкетното проучване, както и метода на обобщението.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд обхваща 242 страници, включва *съдържание, увод, същинско изложение в пет глави, заключение, библиография и приложение.*

В **Увода** (стр. 3 – 8) докторантът Васил Стаменов посочва като обект на изследването си значението *свидетелственост*, мотивира избора си на тема, формулира целите и задачите на изследването си, за чието изпълнение прилага посочените по-горе методи, и същевременно излага използваните в изследването си теоретични постановки, основни понятия и термини. Теоретична база на обсъждания дисертационен труд са структурното езиковедие и функционално-семантичната граматика, по-специално свързани с пражкия структурализъм концепции, сред които и концепцията на А. В. Бондарко за функционално-семантичните полета, за първи път приложена за съвременния български език от И. Куцаров, автор на единствената функционално-семантична граматика на българския език. В края на уводната част са представени и съображенията на докторанта за структурирането на цялостния текст на дисертационното изследване.

В първа глава **„Езиковото отразяване на източника на информация като обект на изследване в лингвистиката. Категорията евиденциалност”** (стр. 9 – 19) докторантът Васил Стаменов представя в синтезиран вид аналитичен и аргументирано критичен обзор на всички известни в лингвистиката изследвания на езиковото отразяване на източника на информация от най-ранните до съвременните и на концептуалните лутания при изясняването на същността на категорията (по-точно хиперкатегорията) **евиденциалност** и на различните евиденциални системи (на Боас, Якобсон, Айхенвалд, Мелчук, Фридман, Макарецев, Ницолова, Алексова, Търпоманова и др.). В това отношение не мога да не отбележа, че и аз подобно на докторанта В. Стаменов, както и на И. Куцаров, не споделям необходимостта от въвеждане на морфологични хиперкатегории за описание на морфологичната система на езика.

В доста обемната втора глава **„Проучвания върху свидетелствеността в българистичната литература”** (стр. 20 – 92) докторантът Васил Стаменов подлага на изключително информативен и аргументирано критичен анализ този път различните становища за **свидетелствеността** от първите опити за тълкуването ѝ във възрожденските граматиките и граматични трудове, публикувани през периода от излизането на първата българска граматика през 1835 г. до Освобождението (стр. 21 – 27), в граматиките и граматичните трудове, публикувани в периода от Освобождението до средата на XX век (стр. 27 – 48), както и в граматиките и граматичните трудове, публикувани от средата на XX век до наши дни (стр. 48 – 81). Положеният за целта от докторанта огромен труд определено заслужава нашите адмирации и непременно трябва да бъде оценен по достойнство.

Не бих могъл да изброя всички представени тук ценни наблюдения, предположения и изводи на докторанта, свързани с осъзнаването на значението *свидетелственост*. Ще си позволя да отбележа само някои от тях, например, свързаните (1) със зараждането на идеята за съществуването на самостоятелна морфема *-х-* в българския език през периода преди Освобождението (стр. 28), (2) с прокарването на погрешната теза, че *непреизказност* означава *свидетелственост*, наложила се през периода между Освобождението и средата на ХХ век (стр. 32), т.е. по време, когато (3) явно аористът, имперфектът и плусквамперфектът започват да експлицират свидетелско изказване и това води до засилена употреба на презенса в неактуален контекст (стр. 40). Абсолютно споделям тезата му, че в съвременния български език „*говорещото лице може да се представи като свидетел или очевидец на действие (или резултат от действие), което е предстоящо спрямо даден минал момент*: щях да пристигна, щях да съм пристигнал *и др.*” (стр. 62), както и тезата, че според теорията на опозициите в езиковата система не може да има маркер на отрицателно значение, т.е. на немаркиран член на опозиция (стр. 64). Съгласен съм и с критиките на докторанта по отношение на изтъкнати лингвисти като Е. И. Дьомина, Г. Герджиков, Р. Ницолова и К. Алексова, които отричат наличието на формален показател на *свидетелствеността* в съвременния български език (стр. 66 – 67).

В Обобщението (стр. 82 – 92) на изложените във втора глава разсъждения докторантът Васил Стаменов констатира, че „*в българското езикознание не съществува единство по въпроса дали свидетелствеността е граматикализирано значение, кой е неговият формален показател; дали то би могло да бъде част от определена морфологична категория*” (стр. 82), след което – позовавайки се на тезата на А. В. Бондарко за незадължителността на условието участващите в дадена морфологична категория форми да се различават само по един дистинктивен признак (стр. 86) и отричайки (според мене основателно) разглеждането на свързаната със значението *свидетелственост* категория като скрита в рамките на друга категория (стр. 90) – той отбелязва, че „*съществуват основания да бъде приета хипотезата на И. Куцаров за обособяването на МК очевиденост, която ние назоваваме с термина на К. Чакърова рецептивност, защото името на определена морфологична категория трябва да е надредно на семантиката, изразявана от една от грамемите, участващи в нейния строеж. МК рецептивност се основава на формално-семантичната опозиция свидетелственост – несвидетелственост (с главно значение на немаркирания член дистанцираност). Маркирана с морфемата **-х-/-ш(е)-** е грамемата свидетелственост, която е привативно противопоставена на немаркираната несвидетелственост. За несвидетелски приемаме всички граматични образувания, които не съдържат флексията **-х-/-ш(е)-**, т.е. *пише* е изявителна, *непреизказна*, *несвидетелска форма*, *пишел* е *изявителна*, *преизказна*, *несвидетелска форма*, *пишел е* е *умозаключителна*, *непреизказна*, *несвидетелска форма*, *бил пишел е* *умозаключителна*, *преизказна*, *несвидетелска форма* и т.н. Всички изброени*

граматични образувания се обединяват от значението несвидетелственост и се противопоставят на пишеше.” (стр. 91).

Изключително ценен е изследователският принос на докторанта Васил Стаменов в трета глава „Свидетелствеността в съвременния български език в светлината на диахронията” (стр. 93 – 106). Именно тук той предлага убедителни по мое мнение отговори на някои малко проучени и дискуссионни въпроси в българската морфология, свързани с темата на дисертационния труд, каквито, например, са омонимията на формите за 2 и 3 л. ед. число в аорист и имперфект (стр. 96), историческият развой на *-s- > -x- и -ше- и превръщането им в аломорфи на днешната свидетелска морфема -x-/-ше- (стр. 103 – 105), статутът на компонента -Е- във форманта -ешЕ-, който – независимо от статута си в предишни периоди от развитието на българския език – в съвременния български език е инкорпориран в аломорфа -ше- на свидетелската морфема -x-/-ше- (стр. 105 – 106).

В четвърта глава, озаглавена „Формално-семантични и функционални особености на свидетелските форми в съвременния български език” (стр. 107 – 196), докторантът Васил Стаменов (1) представя цялата парадигма на книжовните свидетелски глаголни форми в съвременния български език (стр. 107 – 121) и (2) коментира техните семантични и функционални особености (стр. 121 – 132), след което обръща внимание (3) и на някои некнижовни, но употребявани от носителите на българския език свидетелски форми като *ще пишех, щеше да пиша, ще бях писал и щеше да съм писал* (стр. 132 – 133), (4) както и на слабо проучената в българистиката възможност за комбиниране на свидетелски глаголни форми с конклузивни лексикални модификатори (стр. 133 – 137), а на края (5) анализира и резултатите от проведеното от него анкетно проучване на функционално-семантичните особености на някои глаголни форми в съвременния български език (стр. 137 – 196).

Нерешеността на въпроса към коя МК на българския глагол се отнася противопоставянето *свидетелственост* : *несвидетелственост* обяснява и факта защо в българското езикознание липсва изследване на евентуални неморфологични средства за изразяване на **свидетелственост**. С оглед на това като изцяло приносна оценявам пета глава, озаглавена „Периферни модификатори на свидетелствеността в съвременния български език” (стр. 197 – 208). В нея докторантът Васил Стаменов последователно разглежда регистрирани от него лексикални периферни свидетелски модификатори (предимно глаголи за зрително възприятие, по-рядко и някои производни от тях наречия – стр. 199 – 203) и синтактични периферни свидетелски модификатори (съставни именни и съставни глаголни сказуеми и вметнати изречения – стр. 203 – 204), както и случаите на транспозиции и неутрализации между грамемите в рамките на съответната ядрена морфологична категория (стр. 204 – 207), които той отнася към периферията на ядреното функционално-семантично поле на **евиденциалността**.

В **Заключението** (стр. 209 – 210) докторантът Васил Стаменов представя в синтезиран вид обобщение на направените в изложението разсъждения и на по-важните си изводи.

Библиографията (стр. 211 – 231) включва 251 цитирани научни публикации, свидетелстващи за широкия лингвистичен кръгозор на докторанта. За съжаление сред тях липсват публикациите на самия докторант.

В **Приложението** (стр. 232 – 242) е поместен образец на формуляра, който респондентите, участвали в проучването „Функционално-семантични особености на някои глаголни форми в съвременния български език”, е трябвало да попълнят.

По мое мнение приносните моменти в представения за публична защита дисертационен труд на Васил Стаменов никак не са малко – в автореферата си самият той изброява 11 научни приноса. Като принципно по-важни сред тях бих посочил, например:

1. Аналитичния критичен обзор на основните концепции за езиковото отразяване на източника на информация и за категорията **евиденциалност** в лингвистичната литература.
2. Аналитичния критичен обзор на проучванията върху **свидетелствеността** в българското езикознание от Възраждането до наши дни.
3. Цялостното и системно обобщение на проучванията върху **свидетелствеността** в съвременния български език в диахронен план.
4. Предложения първи в българското езикознание цялостен и систематично изграден оригинален модел на **МК рецептивност** в съвременния български език като несиметрична двучленна морфологична категория с маркирана с морфемата **-x/-ше** грамема *свидетелственост* и немаркирана грамема *несвидетелственост* (с главно значение *дистанцираност*).
5. Първото в българското езикознание изследване на неморфологичните средства за изразяване на **свидетелственост** като периферия на функционално-семантичното поле на **евиденциалността**.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

До настоящия момент докторантът Васил Стаменов има общо пет публикации на български език по темата на дисертационния труд – два доклада, публикувани в трудове от национални научни форуми (първият – по въпроса за ядрените модификатори във функционално-семантичното поле на персоналността в съвременния български език и за релацията персоналност – свидетелственост, а вторият – по въпроса за функционирането на периферийните свидетелски модификатори в съвременния български език), един доклад от международен научен форум (по въпроса за категорията „рецептивност” в съвременния български език) и две статии, публикувани в научни списания (първата – по въпроса за граматичното значение свидетелственост като характерна особеност на българската морфологична система, а втората – по въпроса за наративните системи в съвременния български език и по-специално за опозицията свидетелски : несвидетелски разказ). Всички те

представят отделни етапи и резултати от изследването на свидетелствеността в съвременния български език и показват високата лингвистична компетентност на докторанта.

Резултатите и приносите в научната продукция, представени в процедурата от докторанта Васил Стефанов, са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които той няма участие.

Като критични забележки бих посочил следните: (1) отсъствието на справката за научните приноси в самия дисертационен труд (поместена е само в автореферата); (2) отсъствието на справката за публикациите по темата на дисертационния труд в самия дисертационен труд (поместена е също само в автореферата); (3) за съжаление в самия дисертационен труд не се цитират публикациите на докторанта по темата на дисертационния труд.

7. Автореферат

Приложеният **Автореферат**, съдържащ 32 страници, дава точна представа за обекта, целите и задачите на изследването, за използваната методология, адекватно и изчерпателно предава съдържанието на дисертационния труд, отразява основните резултати от изследването и представя приносните моменти в дисертационния труд.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Имайки предвид факта, че дисертационният труд е първото българско систематично изследване на значението *свидетелственост* в съвременния български език въз основа на теорията за функционално-семантичните полета, бих препоръчал той да бъде публикуван като монография.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на докторанта Васил Николов Стаменов показва висока лингвистична компетентност, притежава всички качества на научно дисертационно изследване и съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Докторантът има повече от три публикации по темата на дисертационния труд и участие в повече от два научни форума.

Дисертационният труд представя докторанта Васил Николов Стаменов като един вече изграден млад учен и показва, че той **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност *Съвременен български език* като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Дисертабилността на темата, актуалността на изследваната проблематика, приносният характер на изследването, наличието на публикации по темата ми дават всички основания –

формални и по същество – убедено да дам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, допълнителни публикации по темата и постигнати резултати и приноси, и да **предложа на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Васил Николов Стаменов в област на *висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология*, докторска програма *Съвременен български език*.

08.05.2024 г.

Изготвил становището:

доц. д-р Стилиян Стойчев